

Frecksay E. rajza.

CSEJTHE IPARMŰVÉSZETI EMLÉKEI.

Az Iparművészeti Társulat és mult évben millenáris kiállításunk retrospectív tárlata körülbelül hazánk minden iparművészeti remekét bemutatta. Jóllehet, lappang valami itt vagy ott, — távoleső templomok, úriházak lomtárában — s várja a szerencsés véletlent, vagy kutatót, hogy végre-valahára napvilágra jusson.

Csodálatos dolognak mondható valóban, hogy *Csejthe*, ez az ősrégi, nagy multú helység még nem akadt kutatóra, a ki a templom sekrestyéjét felkeresve, annak bár kevés, de becses ruhatárát s egyházi eszköz-gyűjteményét vizsgálat tárgyává tette volna.

Csejthe nem csekély szerepet játszott Magyarország történetében, sőt része volt annyiban a világtörténelemben is, hogy — sírlelteink szerint — praehisztórikus telep volt, minek különben maradványait leljük a vár alatti völgyben s a hegyek lankáin.

Községgé tömörülésének igazi nyilvánulása, mikor első templomát *Stybor* vajda felépíti. Magas, széles pillérekkel támogatott, lőrészekkel szaggatott bástyával védte a kis kápolnát, melynek csúcsíves stílusban tartott falai ma is állanak, de belső berendezése már teljesen hiányzik.

Azóta — ugyancsak a bástya védte dombon — új templom épült. Körülbelül 1500 elején, egyszerű román stílusban, mely templomot azonban idők folytán a legprimitív copf stílúvé változtatták át.

E templom gazdag lehetett valaha. Patrónusa szent László, kegyura pedig az úgynevezett „csejthei-uradalom“ birtokosa, a ki hatalmas, nagy úr volt, mert csejthei uradalom címén a Vág-völgy jobbparti részét értették, Pöstyéntől majdnem Trencsénig, s a Vág-parttól Miaváig. Urai voltak a Stybor nemzetség, a gúthi Országok, Drugethek, Draskovichok, Nádasdyak, Erdődyek és Forgácsok. A hitbuzgó nábobok gondoskodtak a csejthei templomról, ellátták azt azokkal a műkincsek-

kel, melyeknek ma csak hírük van meg, fenmaradván a plébánián néhány kanonika vizitáció, jegyzőkönyv, meg lelkészi leltár.

E kincsek elvesztek. A zord idők vihara elsöpörte. Csejthe szép fekvése nagyon rossz szerencséje volt. Minden rablócsapatnak útjába esett. 1460 körül huszíták rabolták meg. Kétséget alig szenved, hogy 1564-ben a török spahik is megsarcolták. A török-tatár sereg ugyanis Galgócnál szerteszórta a keresztény hadsereget s a Vágon átlépve, a völgyön keresztül húzódott Morvaországba. Bél Mátyás is megemlíti, hogy ekkor a Csejthétől 7 kmtnyire eső Vág-Ujhelyt is felprédálták. A gazdag Csejthét bizonyára nem kimélték. — Az 1570 körüli anarkiában szerte széledt és menekülő uraink fosztogatták a templomot. — A katolikus lelkész — 1670-ben — azt írja, hogy a protestánsok, a kik Nádasdy Ferenc kezéből (1600) kapták a templomot, s azt 1660-ig használták és bírták, orzolták el a legtöbb egyházi kincset. — 1624 júniusában II. Ferdinánd kozákjai pusztították a vidéket Krnovské Kniše vezérlete alatt, — 1626 október 20-án délelőtt 8 és 9 óra között néhány száz török tört Csejthére, ott néhány embert felkoncolván, a rablott zsákmánnyal tovább álltak. — 1722-ből templomrablást tudunk. — — — De talán elég ebből ennyi! Ez volt az útja, a merre megsemmisült a gazdag templomi kincstár.

Ma a régi templomi ruhatárnak csak két darabja bír igazi műbecsessel. Mindkettő antik *casula*.

Az első igen becses és érdekes műtárgy a csejthei templomban az a kék *casula*, melynek nyomát a plébánia könyvének egy tót nyelven írt leltárában találjuk, mely alkalmasint egy protestáns lelkész tollából származik.

E misemondó ruha anyaga világoskék alapú, kilenc virágból álló virágzatos, leveles és gyökeres mintázatú himzett selyemszövet. A minta két oldalos, de tengelyben nem szimmetrikus növény, élénk színezéssel, az árnyékok és fények erős ellentétéivel. E növény mellett ugyanennek megfordított képével.

A *casula* középső sávolya, mely remek, dús ornamentikájú guirland, melyet levelek, gyümölcsök, indák töltenek vörös, kék és zöld színben ki s ezek között az alapot elmosódott ornamentális rajz élénkíti. A ruhát körülfutó ezüst szalag immár erősen kopott.

Keletkezésének és Csejthére jutásának idejét alig lehet pontosan meghatározunk. Ez öltöny nem lehet azonos azzal a „kék köntösnek“ jelzett *cazulával*, melynek nyomát egy 1610 előtti időből való tót nyelvű plébánia-könyvben találjuk, s így ez a ruha csak később kerülhetett a templom tulajdonába; s nem lehetetlen, hogy női ruhából való szövet-darabokból van összeszabva s ha ez nem is olyan fényes alkalmakra szánt öltözet lehetett is, a szövet finomsága, a rajz szépsége, színezésének pompája úgy sejtetik, hogy ajándékozója Csejthe egy előkelő birtokos nője lehetett.

A *casula anyagának* keletkezési ideje és módja is homályos. A selyem, XIII. Lajos korabeli idegen olasz nagy francia selyem, de a himzés rajta honi. A minta arany és ezüst szállal, meggy szín, kétféle zöld árnyalattal, sárga és zöld színnel pompáz. A himzés gyakorlott, sőt művészi kéz munkája. Szálai finoman simulnak egymáshoz s az ezüst szállal himzett leveleken hullámosan fekszenek egymás mellett, a mi az egésznek nagy könnyedséget és légyságot kölcsönöz.

A casula ritka becses műtörténeti emlék s reméljük, hogy sikerülend ezt múzeumunk számára letétül megszerezni.

A második szép casula kisebb-nagyobb szövet-darabból összerótt; — anyaga zöld alapú virágos brokát, melyet két centiméter széles, erősen megkopott arany

MISEMONDÓ RUHA.

A csejthei templom tulajdona.

szalag fut körül; e brokát közepén újabb, gazdagon virágozott, ezüstös és szín-pompás sávolylyal.

E casula közhiedelem szerint — Csejthe egykori tulajdonosnőjének, a kegyetlen rögeszméjéről hirhedtté vált Nádasdy Ferencné, *Báthory Erzsébet* ruhájából készült volna. — Az 1670-i kan. vizitáció — persze minden történeti adat nélkül feljegyzi, hogy a templomban *új* casula van zöld virágos selyemből.

Hogy valósággal Báthory Erzsébet nászi ruhájából készült-e e ruha, — eddig is kérdések kérdése volt! Nászi ruha lehetett, sőt Báthory Erzsébet korának divata volt az élénk színű nagy virágos brokát, — de egyéb bizonyítéka nincs is ez állításnak, ha csak azon körülmény nem, (mely azonban inkább csak a lehetőség bizonyítéka volt,) hogy Báthory Erzsébetet igen fiatalon, — kicsi gyermek korában vitték Csejthe várába, Nádasdy Ferenc gróf, — a későbbi hadvezér és Dunán-inneni orsz. főkapitány — kiszemelt mátkájaként. S Ferenc anyja, Nádasdy Tamás özvegye, Kanisai Orsolya igen vallásos, sőt vakbuzgó katolika volt, a ki, ha fiait nem is tudta megtartani a maga hitében, — de a menyét rábírhatta, hogy abból a ruhából, melyben fiával egybekelt, misemondó ruhát készíttessen.

Ez persze — legenda. A nép általános és természetes tulajdonsága, hogy azokat, a kik falujukban vagy környékükben egyszer, — ha még annyi századok előtt is szerepeltek — később minden lehető módon emlékezetessé tegyék, s mit sem érhetőbb, hogy a műtörténelemben járatlan lelkészek elfogadják e tradíciókat — s e casula, mint Báthory Erzsébet emléke szerepel mai nap is.

Pedig dehogy!

A casula nem is lehetett női ruha, mintája nehézkes, nagy méretű. Nem is lehet a selyem sem azon korbéli, inkább a XVII. század végéről, mint a XVI. századból való. — De ha nem is volt az a ruha Csejthe vérengző asszonyáé, még így is érdemes arra, hogy írásban bemutassuk.

A szövés mintája hármas, az alsó részén 2 tört, barázdált jón oszlop áll, melynek sziklarózsától takart talapzatát hullámos víz mossa s az oszlop mögött hosszú, rovátkás s könnyedén hajlított ág nyúlik fel, melyen egy szép, levelekkel körülölelt gránátalma van. Ez utóbbi gyümölcs és levéldísz oly magasan van az oszlop felett, hogy a mintának mintegy második részét képezi. A harmadik rész három bimbóból áll. A zöld alapra sötétebb zöld színű levélzet van szőve, mintegy kapocsként a gránátalma és a bimbók közt.

Ez a jól megtartott két brokát darab a casula becses része. A középső sávoly már későbbi, körülbelül a múlt század közepéről való. Túltömött gyümölcsös, virágos, leveles minta, a XVIII. század kedvenc motívumával, a puzdrával, kopott és felszaggatott szálakkal. Színei igen élénkek, de már nem azok, a melyekkel régente bírhatott.

A fentebb leírt zöld brokát rajzának gránátalmás része tős magyar motívum, míg a tört oszlop a talapzatát nyaldosó vízzel határozottan olasz minta.

A templom birtokában levő többi öltöny műbecse igen csekély. E két értékesebb antik darabja van, a többi e század közepéről való üzleti munka. De néhány szép oltárszerelvénnyel mégis dicsekedhet a templom.

Az ékkövekkel kirakott szép *szentségtartó* történetét és idejét elmondja a talapjára véselt felírás:

„ECCLeslae · CeItheusi · In · Latrones · InCIDentI · p II BenefaCtores ·
DenVo · proCVraVer-Vnt · I · B · F · H · “

A felirathból kiszámítható évszám (1730.) biztossá teszi, hogy az említett templomrablás tényleg a bevezetésben is jelzett 1722-i. Ugyancsak ez időből való az a kis Mária kép, mely párja a szentségtartónak. Ennek talapján e felirat olvasható:

„ECce · DenVo · pro · VIDIt ChristVs † spoLiatae · Ceitheusi · sVoc · ECCLeslae · “

Ugyancsak a templomrablás okozta hiányokon segítő, gróf Forgách Nep. János egy remek barokk ereklyetartót ajándékozott, melyben Nep. szent János csontjának egy szilánkja van.

Igen szép — s talán a legérdekesebb darabja a csejthei egyházi szelvényeknek a *navicula*. Ezüst, szépen formált műtárgy. Talapjának ornamentikája egyszerű, de izléses. E talapon női alak áll, két kezével fogva a fején tartott hajócskát. Az alak tartása könnyed, kissé meghajolva, a mi a *navicula* súlyának igen ügyesen aplikált következményeként tűnik fel.

E *navicula* a múlt század közepén került a csejthei templom tulajdonába s abból az időből való munka is. Meglepően szép az a kecses nő-alak, mely a *naviculát* tartja. Érdekes volna, ha rájöhetnénk, hová való munka, mert — a múlt század közepén az ezüstöt még nem fémjelezték, — biztos tudatra ez irányban nem juthatunk.

A templomban levő hat *kehely* a múlt századból maradt fenn. Szépek, s bár az egyik párnak magyar díszítése igen szépnek is mondható, de egészében különös műbecsrel nem bírván, nem tartjuk szükségesnek azok részletes méltatását.

De nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy Csejthe iparművészeti emlékeit néhány igen kiváló szobormű gazdagítja. E szobrok bővebb tárgyalást igényelvén, egy külön cikkben foglalkozandunk velök. E szobrok egyike, a csodatevő Szűz Mária, úgy egyházi rendeltetésénél, mint keletkezésének idejénél fogva e cikk keretébe tartozik ugyan — mindazonáltal azt is egy következő cikkünk számára tartottuk fenn.

Csejthe — a történetben egy szerencsétlen, de a természetiekben oly szerencsés Csejthe — eme kevés emlékére is büszke lehet. Csodával határos, hogy dacára annyi rablásnak, pusztításnak, mégis ennyi emléke maradt a régi gazdagságnak.

Rexa Dezső.

